

העסקה פוגענית

כתוצאה מפגיעה מתמשכת בזכויותיהם של עובדים בחברה הישראלית והגמשת שוק העבודה, שמשמעותה כוח עבודה זול, זמין, נייד וזמני, אנו נתקלים יותר ויותר בתופעה של "העסקה פוגענית". "העסקה פוגענית" הוא מושג המבטא שלל תופעות של פגיעה מהותית בזכויות בסיסיות של עובדים: פגיעה בביטחון התעסוקתי, העדר הגנה מפני פיטורין שרירותיים, תנאי עבודה לא הוגנים, שכר נמוך, הפרת חוקי העבודה והמנוחה, ניצול וכדומה.

מצד אחד: פגיעה בזכויות עובדים יוצרת תחרות ומביאה לצמיחה ולשגשוג כלכלי.

מצד שני: אין להשיג צמיחה על חשבון פגיעה בזכויות הבסיסיות של עובדים.

יו"ר האגודה ליחסי עבודה:

אנו חוזרים להעסקה נוסח המאה ה-19

"...בחלקים גדלים והולכים של שוק העבודה, במיוחד היכן שמועסק שיעור גבוה של עולים חדשים, בני מיעוטים, עובדים חסרי השכלה ואמהות חד-הוריות, קיימת תופעת ההעסקה הפוגענית, המזכירה דפוסי העסקה נחותים ומשפילים נוסח המאה ה-19 - כך אמר פרופ' יצחק הרפז, יו"ר האגודה הישראלית לחקר יחסי עבודה.

הרפז, שדיבר בכנס על העסקה פוגענית שהתקיים באוניברסיטת בר אילן, אמר שמדובר בשורה ארוכה של פגיעות בעובדים, ובכללן איסור יציאה לשירותים במהלך העבודה, עמידה במשך שעות, אי מתן תלושי שכר, תשלום שכר מתחת לרמת שכר המינימום במשק, פיטורים במטרה להימנע ממתן קביעות ואי תשלום עבור עבודה בשעות נוספות.

"ההעסקה הפוגענית התפתחה בעיקר עקב סביבה תחרותית פרועה, שהתפתחה בישראל כתוצאה מהגלובליזציה וממדיניות כלכלית המקדשת את הרווח הכספי, ואינה רואה את הפרט אלא כמכשיר להשגתו", אמר הרפז. לדבריו, נוצר שוק שיש בו זמינות גבוהה של כוח עבודה חלש, חסר הגנה ומפוזר, שאינו מודע לזכויותיו.

עו"ד שלומית יניסקי-רביד מהקריה האקדמית קריית אונו טענה שקיימים מקרים רבים של "טרור תעסוקתי", הנובעים מיחסי כוחות כלכליים לא מאוזנים. "זו תופעה מובנית של המערכת הכלכלית, שכמו טרור, עלולה לתקוף בכל מקום, בכל זמן ואת כל סוגי העובדים", הזהירה יניסקי-רביד. "מדובר בניצול לרעה של כוח מיקוח בלתי שוויוני של מעסיקים מול עובדים, שלא בתום לב", אמרה, "ובכל המקרים, התוצאה היא פגיעה בכבוד האדם".

מיכה סול, יו"ר משותף של הוועד המנהל של איגוד המסעדות, טען בכנס שהדימוי הציבורי של מעסיקים פוגעניים ועובדים חלשים מוטעה. "המציאות היא שונה", אמר סול. "בלא מעט מקרים מעסיקים קטנים וחלשים מתמודדים מול עובדים כוחניים, שאינם מהססים לחבל ברכוש ומפירים את האמון הניתן בהם". (מתוך הארץ 17/5/05 מאת חיים ביאור)

מספר נתונים:

- כ 68.5% מכלל מהגרי העבודה, שעבדו בישראל בשנים 1997-1998, השתכרו פחות משכר מינימום.
- כ 27% מהשכירים משתכרים בממוצע כ 1,950 ש"ח בחודש.
- 4,177 קנסות הוטלו, בשנים 1999-2002, על מעבידים, אך רק 18% מתוכם נגבו בפועל.
- כ 8% מכלל המועסקים כיום במשק מועסקים דרך חברות כוח-אדם (פי שלושה ויותר מהמקובל באירופה).

- כ- 150,000 נשים מועסקות בישראל כקופאיות. רבות מהן נדרשות לעמוד על הרגליים שמונה שעות ברציפות ועל חלקן נאסר ללכת לשירותים בזמן המשמרת.

עבדי הזמן - עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבדו חופשי,
על כן בבקש אנוש חלקו - חלקי ה' אמרה נפשי. (ר' יהודה הלוי)

כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִים הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:
 (ויקרא פרק כה, 55)

מפסוק זה הסיקה הגמרא, שלפועל עומדת הזכות להתפטר לכשיחפוץ ואין כופין עליו את חוזה העבודה:

והאמר רב: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום! ... דכתיב כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים –
 עבדי הם, ולא עבדים לעבדים. (תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא י"ע"א).

הגמרא קובעת עיקרון מוסרי: האדם משועבד לה' בלבד. גמישות רבה בשוק העבודה עלולה להביא לפגיעה מהותית בחירותו של העובד. מציאות בה המעסיק יכול לנהוג בעובד כרצונו, לפטרו, לשלול את זכויותיו, להפחית משכרו, ובהעדר פרנסה אחרת העובד חייב להמשיך לעבוד במסגרת העסקה פוגענית מביאה לשעבוד העובד ופוגעת בעיקרון המוסרי אותו קובעת הגמרא.

וְכִי יָמוּךְ אֶחָיִךְ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבַדְתָּ עֶבֶד. כְּשֹׁכֵר כְּתוֹשֵׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ... כִּי עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד. לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרְךְ וְיִרְאֵתָ מֵאֱלֹהֶיךָ
 (ויקרא פרק כה, 39-43).

ואיזו היא עבודת פרך? זו עבודה שאין לה קצבה ועבודה שאיננו צריך לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל. מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עזור תחת הגפנים עד שאבא, שהרי לא נתן לו קצבה, אלא יאמר לו עזור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני. וכן לא יאמר לו חפור מקום זה והוא אינו צריך לו, ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן ואינו צריך לו אסור ועובר עליו בלא תעשה שנאמר **לֹא תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרְךְ** (רמב"ם, הלכות עבדים, פרק א, הלכה ו).

התורה אוסרת על מעסיקים לרדות בפרך. עבודת פרך אין משמעה רק עבודה בתנאים לא אנושיים. כל ניצול של עובד נחשב כעבודת פרך, על כן מחובתנו לומר כי כל העסקה פוגענית הכוללת ניצול של עובדים, רמיסת זכויותיהם, השפלתם, נכללים תחת האיסור להעביד בפרך.

לרבה בר בר חנן שברו הסבלים ששכר חבית יין. עיקל את גלימותיהם. אמר לו רב: החזור להם גלימותיהם. אמר לו: האומנם כך הוא הדין? אמר לו: כן, "למען תלך בדרך טובים". החזיר להם גלימותיהם. אמרו הסבלים לרב: רעבים אנו וטרחנו כל היום ולא קיבלנו שכר. אמר לו: תן להם שכרם. אמר לו: האומנם כך הוא הדין? אמר לו: כן, "ואורחות צדיקים

תשמור": (תרגום לתלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף פג, ע"א)

